

FOUND

Een expo over vinden, ontdekken,
verliezen en achterlaten

3 - 27 februari 2026

kievitsei

EXPOGIDS

Tine Hens

Foto: Carmen De Vos

TINE Hens is historicus, auteur en journalist voor Apache en Knack Focus. Ze schrijft vooral over de klimaatcrisis, het dramatische verlies van dieren, planten, paddenstoelen en over leven binnen de grenzen van deze planeet. In 2025 bracht ze het boek *Archief van mogelijk verlies* uit bij Epo. Wat dreigen we allemaal te verliezen en hoe kunnen we een archief aanleggen van alles wat verdwijnt? Dat we met die blik niet alleen naar biodiversiteit kunnen kijken, maar ook naar onze collecties: dat laat Hens zien in deze tentoonstelling. We hebben verhalen nodig om onze collectie in onder te brengen. Anders worden ze vergeten.

Daarom hebben we Tine Hens uitgenodigd om het tweede deel van het drieluik *Lost and Found – Caring for What Is (about to Disappear)* inhoud te geven met de Boekentorencollecties als richtpunt.

Van harte welkom in Found.

*Je mag deze expogids meenemen
of terugleggen voor volgende bezoekers.*

FOUND is het tweede deel van het drieluik *Lost and Found – Caring for What Is (about to Disappear)*, georganiseerd door de Boekentoren. De expo is samengesteld door Tine Hens, auteur van *Archief van mogelijk verlies* (EPO, 2025) en brengt de verhalen over leeuweriken, gletsjers, vuurvliegjes, olmen, palingen, sneeuw, korenbloemen, spreuwen, stilte uit haar boek samen met zorgvuldig geselecteerde stukken uit de bibliotheekcollectie en met het werk van hedendaagse illustratoren Carll Cneut en Jan De Kinder, fotograaf Linde Raedschelders en beeldende kunstenaars Lola Daels en Maarten Vanden Eynde.

Het resultaat is een prikkelende dialoog tussen verleden en heden, tussen wetenschap en verbeelding, tussen werkelijkheid en fantasie, tussen ontdekking en verlies.

Wat in het Nederlands een rariteitenkabinet is, heet in het Duits Wunderkammer. In de zestiende eeuw was het een rage bij gegoede burgers. Wie van tel wilde zijn in de hogere regionen van de samenleving, moest er een kast vol wonderlijke vondsten op nahouden waarover gasten zich konden verbazen. De verzameling fossielen, eieren, botten, stenen, veren, schelpen, koralen, slangenhuiden en dode, opgezette dodo's en spotvogels werden niet achter glas bewaard. Men mocht ze betasten, besnuffelen, strelen. De collectie volgde geen logica of vaste structuur. Overvloed was belangrijker dan systematiek. Het doel was overdonderen en interesse wekken voor het exotische en zogenaamd pas ontdekte.

Found wil op zijn manier een verzameling van wonderen en verwondering zijn, een Wunderkammer waarin het aangenaam dwalen is en waarin de bezoeker uitgenodigd wordt de wereld waarin die leeft door andersoortige ogen te bekijken en zo de plaats van de mens op deze planeet te onderzoeken. In onze westerse hoofden, bibliotheken

en archieven hebben we een opdeling gemaakt tussen wat natuur is en wat bij de mens hoort. Maar wat gebeurt er als we die kunstmatige grens opbreken? Waar staan we als we onszelf niet langer als de belangrijkste van alle levende wezens wanen, maar simpelweg als een van de velen? Voelt het onwennig, bevrijdend of confronterend?

Wat doet het dan met ons te beseffen dat we de zesde massa-uitsterving niet alleen meemaken maar ook veroorzaken? Dat we zoveel fossiele planten- en planktonresten hebben opgegraven en verbrand dat het klimaat op aarde is veranderd? De wereld waarin we nu als soort rond denderen, sommigen onder ons gonzend van machtshonger en bezitsdrang, hebben we nooit gekend.

Hoe zorgen we ervoor dat we niet vergeten dat wat ondertussen normaal lijkt – stille akkers, bosranden zonder vuurvliegjes, satellieten als sterren – ooit uitzonderlijk was en dat wat nu zeldzaam is – palingen, leeuweriken, sneeuw, de Melkweg – eeuwenlang doodgewoon was? Wat dreigen we te verliezen als we vergeten te kijken, te ruiken, te luisteren en de diversiteit van het leven om ons heen niet langer registeren? Zullen we ooit naar het museum moeten om gletsjers, parelmoervlinders, merels of zweefvliegen te zien omdat ze enkel daar nog – dood weliswaar – te vinden zijn? En als dat zo is: hebben we genoeg bewaard?

Collectiestukken in de Boekentoren getuigen van een diverse en overvloedige levende wereld. Kookboeken, kruidenboeken, atlassen, herbaria, studies van vissen, mossen, zwammen vormen een archief van mogelijk verlies en een dam tegen collectieve amnesie.

Door de houtsnede van de Melkweg van Frans Masereel uit *Die Stadt*, treedt de bezoeker een wereld binnen waar Guido Gezelle een ode schreef aan de opgezette dieren in het museum van het Klein Seminarie in Roeselare, waar

bomen staan die als klimaatslachtoffers stierven door droogte, bosbrand, verzilting, waar zeemonsters de oceanen bevolken in de atlas van Gerard Mercator, waar Georges Cuvier bij de vondst van de fossiele onderkaak van de mastodont bedenkt dat soorten kunnen uitsterven.

Bijzondere aandacht gaat naar de tekeningen van Europese planten, vlinders en insecten van Maria Sibylla Merian (1647-1717). Als dertienjarig meisje verzamelde ze rupsen, ze bestudeerde hun metamorfose en was later de eerste die de intieme verbondenheid tussen bloemen en hun bestuivers beschreef. Als artistiek project en als link tussen levend en papieren erfgoed zal haar plantenwereld na het einde van de expo tot bloei komen op de binnenkoer van de Boekentoren.

Maar de ontdekkingsstocht van de natuurlijke wereld, waarvan onder andere reisverslagen en minutieus geïllustreerde flora's getuigen, liep samen met kolonisatie, roof en exploitatie. Wanneer verandert een vondst in bezit en wanneer is bezit diefstal? Hoe Belgisch is chocolade waarvan de cacaoplanten in voormalige kolonies plantages vormen en inheemse bewoners en bossen verdrongen?

Geologische kaarten waren zowel wetenschappelijke instrumenten als ondergrondse wegbeschrijvingen voor koloniale mijnbouwbedrijven. Nog steeds boren we diep in aardlagen om de grondstoffen van onze verlangens te vergaren. Uranium voedde dromen van oneindige energie en van totale vernietiging. Kobalt en koper zijn de ertsen van het digitale tijdperk. Het is de paradox tussen ontdekking en vernieling die zowel in *Creatures of the Sea* van Lola Daels als in *Manhattan Project* van Maarten Vanden Eynde opduikt.

En dan is er de vraag naar het erfgoed van later, naar wat blijft en onverwoestbaar lijkt. Tastend, zoekend peutert de expo een luik naar morgen open. Voor het eerst is de Mondkapmeeuw uit de afdeling 'Dode dieren met een

verhaal' van het Natuurhistorisch Museum Rotterdam in bruikleen te zien. Naast het originele artikel van Leo Baekeland over de ontwikkeling van bakeliet, het eerste plastic, liggen 'plastiglomeraten', de nieuwste soort stenen die ontstaan door de versmelting van plastic en vulkanisch gesteente. Als voorlopig archief van een mogelijke erfenis.

Found omarmt het verdriet om wat verloren is, nodigt uit tot verwondering, verbeeldt de oorzaken van het verlies en getuigt over de sporen die we - al dan niet gewenst - achterlaten.

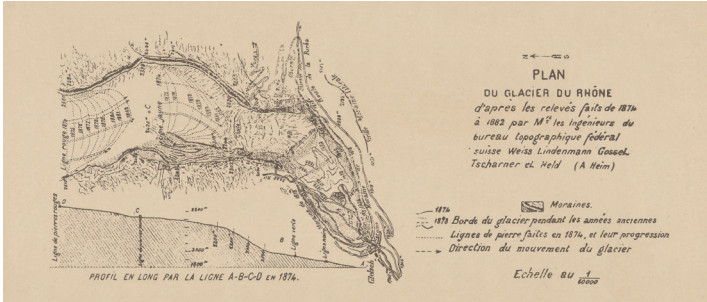
Maar Found is ook een aansporing en een uitnodiging om soms te laten liggen wat we vinden, om ruimte te geven aan het leven in zijn duizelingwekkende verscheidenheid en om het 'nog niet weten' te eren. We hebben geen idee hoeveel soorten deze planeet telt. Twee miljoen zijn er zogenaamd in kaart gebracht, maar dat is buiten microben en schimmels gerekend. Schattingen hebben het nu over een biljoen (1.000.0000.000.000). Net zoals de boekhouding van het bestaande onvolledig is, onderschatten de statistieken waarschijnlijk het reële verlies.

Het is de hedendaagse versie van de Wunderkammer. Een die verbluft en overdondert door de omvang van de verschraling, van wat we niet meer vinden omdat het er niet langer is. Het kan wanhopig stemmen. In het licht van de ernst van de planetaire toestand is dat te rechtvaardigen. In *Hoopvol pessimisme* pleit de Nederlandse filosoof Mara van der Lugt ervoor die wanhoop te durven voelen. Wanhoop verlamt niet. Enkel cynisme, fatalisme en onverschilligheid zijn schadelijk en halen onze menselijkheid onderuit.

'We hebben niets te verliezen behalve alles', schreef Albert Camus. Bij Václav Havel werd dat: 'Hoop is niet de zekerheid dat alles goed komt, wel de zekerheid dat iets zinvol is, los van het resultaat.'

Daarover gaat Found.

DWALEN DOOR DE EXPO

Charles Vélain, *Neige et glaciers*, ca. 1900
BIB.D.005621/01

De Franse geoloog Charles Vélain (1845-1925) was gefascineerd door vulkanen en aardbevingen. In *Neige et glaciers* verdiepte hij zich in gletsjers en sneeuw. Hij tekende de Rhône-gletsjer op zijn hoogtepunt. Sinds Vélain deze kaart maakte, is zestig procent van de ijsmassa van de gletsjer gesmolten.

Hoewel de natuurlijke ijsgrot is verdwenen, wordt ieder jaar een nieuwe grot uitgehouwen en tijdelijk bewaard onder UV-werende fleecedekens. Als toeristische attractie, maar ook als tragisch monument voor falend klimaatbeleid.

Frans Masereel,
Die Stadt, 1925
BHSL.RES.1776

In honderd houtsneden schetste Masereel in 1925 een beeld van de grootstad. Met al zijn drukte, al zijn verlangens, al zijn contrasten. Op de laatste pagina kijkt een vrouw gloedvol naar een bijna ontroerend overvloedige sterrenhemel.

Vanop aarde zijn 300.000 sterren te zien. 450 volstaan om je te overweldigen. We voelen het nog zelden. Al het licht in onze steden, verblindt ons nachtelijk zicht. Met de satellieten die we lanceren om beter te communiceren overbelichten we ook de hemel.

Rembert Dodoens,
Cruydt-boeck van
Rembertus Dodonæus,
volgens sijne laetste
verbeteringe: Met
biivoegsels achter elck
capittel, uut verscheyden
cruydtbeschrijvers, 1608

BIB.ACC.009960

In zijn *Cruydt-boeck* beschrijft Rembert Dodoens (1517-1585) 1340 planten en kruiden, samen met hun geneeskrachtige werking, waarvan hij de helft zelf 'ontdekte'. Als stadsgeneesheer van Mechelen wilde hij de kracht van planten breed verspreiden.

Peter van der Borch was een van de bekendste botanische tekenaars uit de 16^e eeuw en werd de vaste illustrator van Dodoens.

Wilde korenbloemen bloeiden net als andere akkerflora in alle velden. Olmen waren de meest voorkomende stadsbomen. Beiden overleven nu vooral als gecultiveerde variant.

Tine Hens, *Archief van*
mogelijk verlies, 2025

Bruikleen van
de kunstenaar

Zes bomen, zes klimaatslachtoffers vormen sokkels om te herinneren aan wat ooit alomtegenwoordig was en nu zeldzaam en kwetsbaar is geworden. Olmen, gletsjers, kieviten. Maar ook de paling die 7000 kilometer zwemt om hier in rivieren en beken te leven en zich niet kunstmatig laat opkweken. Vuurvliegjes die sterven omdat ze de liefde bedrijven met straatlantaarns die onze angst voor de nacht moeten verdrijven.

Uit een sokkel klinkt de soundtrack van dit *Archief van mogelijk verlies*, een compositie van Ellen Jacobs. Als getuige van wat nog niet verloren is.

Charles Frédéric Dubois,
*Planches coloriées des
oiseaux de la Belgique et de
leurs oeufs*, 1854-1860

BIB.HN.000544

Ook al lijken de eieren van eenzelfde vogelsoort op elkaar, iedere vogel legt eieren met een eigen kleurschakering of patroon. Eieren verzamelen was eeuwenlang een rage. Het hart van de Wunderkammer waren de eieren. Geen jongen kon man worden zonder op eieren te jagen, waarbij eieren een veilige substitutie waren voor seksualiteit.

Verzamelen is ondertussen verboden. Nu worden de eieren van akker- en weidevogels als Kievieten of leeuweriken vermorzeld door landbouwmachines die niet het ritme van het broedseizoen volgen maar dat van de intensieve agro-industrie.

Otto Frederik Müller,
*Zoologia Danica, seu
Animalium Daniae et
Norvegiae rariorum
ac minus notorum
descriptiones et historia*,
1789-1806

BIB.HN.000343

Wie 's avonds onder water luistert, hoort de vissenkoren. Vissen knorren, blaffen, grommen en hebben eigen dialecten. Met de *linea lateralis*, een zijlijn van speciale haarcellen op hun flank, nemen vissen de minste trilling waar. Geluid stroomt door hun lichaam.

Steeds vaker horen vissen menselijk lawaai in plaats van elkaar. Lawaaiervuiling onder water verdubbelt iedere tien jaar. Omdat we vergaten te luisteren toen de zeedieren de kakofonie van scheepsmotoren en seismische knallen nog overstemden, hebben we geen idee hoe de zee klonk zonder menselijke inmenging.

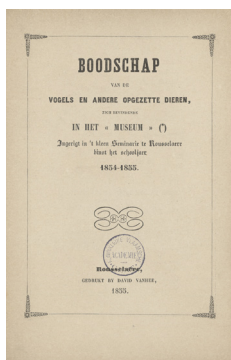

Lola Daels,
Sea Creatures, 2023

Bruikleen van
de kunstenaar

De uitvergrote zeewezens refereren naar de iconische pralines van een Belgisch chocolademerkt. Voor *Creatures of the Sea* gebruikte Belgisch kunstenaar Lola Daels (1990) de scagliola-techniek om de gipsen sculpturen hun marmeren uitstraling te geven.

Ze lijken robuust. Maar de klimaatcrisis maakt oceanen warmer en zuurder waardoor koralen verbleken en schelpen brozer worden. Daarnaast is het de vraag hoe Belgisch een product is waarvan de grondstof niet in België voorkomt. En wat te denken van het contrast tussen de bestaansonzekerheid van een cacaoboer en de vluchtigheid van een bonbon?

Guido Gezelle, *Boodschap van de vogels en andere opgezette dieren, zich bevindende in het "museum" (*) ingerigt in 't klein Seminarie te Rousselaere binst het schooljaer 1854-1855, 1855*

BIB.S.045566

In 1854 gaf Guido Gezelle als leraar op het Klein Seminarie in Roeselare boekhouden en 'natuurlijke historie'. Een collectie opgezette dieren moest bij de leerlingen de interesse opwekken voor de levende natuur. Om nieuwe dieren te kopen en de bestaande te onderhouden, schreef Gezelle een van zijn vroegst gepubliceerde gedichten. Een ode aan de opgezette dieren van het college. Hij kroop daarbij in de gestroopte huid van de vogels, maar liet hen niet treuren over hun lot. Ze mochten dan wel opgevuld zijn en glazen ogen hebben, ze genoten ook onsterfelijkheid.

Jan De Kinder, *Archief van mogelijk verlies*, 2025

Bruikleen van
de kunstenaar

Bij elk van de twaalf hoofdstukken van *Archief van mogelijk verlies* maakte de Belgische illustrator Jan De Kinder (1964) een houtsneede. Soms koos hij ervoor het hele dier weer te geven – zoals de vroedmeesterpad of de spreekw. Elders zocht hij naar de uitbeelding van een begrip. Want hoe vat je de nacht in een beeld? Of stilte? Voor sneeuw liet hij zich inspireren op *Ski Jacket* van de Schotse kunstschilder Peter Doigt.

Vinden

‘Het is net,’ dacht hij, ‘of er iets gebeuren gaat. En misschien gaat er ook wel iets gebeuren?’

☛ G. Bomans (1951) *Erik of het kleine insectenboek*

‘Z IEN is kennen’ staat in vuurrode letters op de vogelgids die tal van jonge natuurliefhebbers met zich meedroegen. Maar zien begint bij nieuwsgierigheid en verwondering. Over de patronen op een vogelei, de nerven van een blad dat honderden jaren bewaard blijft in een herbarium, de uitdijende kringen op een stille zee die leven onder de waterspiegel verraden.

Wat zich slechts in een flits, schim of schaduw toont, wat te schichtig, spichtig, snel is voor ons oog, wat nooit gezien werd maar in allerlei vormen in verhalen opdook, wordt gekneet tot een eigen beeld en bestaan in ons hoofd. In de ervaring van zeelieden waren zeemonsters even reëel als de roggen of kabeljauw die ze vingen.

Clara was de eerste neushoorn in West-Europa. Ze zeilde in 1741 naar Amsterdam, stond twee jaar later als curiosum op de Brusselse Grote Markt en belandde in 1752 zelfs in Gent. Tot dan waren alle tekeningen van neushoorns gebaseerd op hoe men dacht dat het dier eruitzag. Hoewel de neushoorn echt bestond, was de afbeelding van de neushoorn verzonnen.

Hoe veel we menen te weten, het onbekende is nog steeds groter dan het gekende. De diepzee is een vat vol geheimen te donker voor onze ogen. Schimmels ondermijnen de grenzen die wij nauwgezet tussen soorten trekken. Planten spreken in geuren.

Zien volstaat niet om te kennen. Alle zintuigen zijn nodig. Zelfs vogels hoor je eerst voor je ze ziet. Maar ook verbeelding is onontbeerlijk. Zoals internationaal gerenommeerd illustrator Carll Cneut in elk van zijn tekeningen toont. Of het nu gaat over zijn vogels, varkens of monsters, telkens roept hij een wereld op die verder reikt dan wat je ziet.

Ontdekken

*‘Aardolie zelf wordt met kruiden gemengd
voorgeschreven voor huidziekten. Asfalt
met olijfolie aangelengd wordt toegepast
voor ontstoken ogen.’*

✪ R.J. Forbes (1963) *Vijftig eeuwen olie. De
geschiedenis van aardolie*

IN 2023 ontdekten wetenschappers een nieuwe boomsoort op Borneo. Een palm die ondergronds leeft, die ondergronds bloeit en vruchten draagt. Ze noemden hem *Pinanga subterranea*, maar de inheemse bewoners kenden de boom, en vooral de helrode vruchten al langer. Zo gaat het vaker met wat wij ontdekkingen noemen. Voor wie het nooit zag, is het nieuw, onbetreden en onbeschreven. *Terra incognita*. Voor wie er vertrouwd mee is, is het bekend terrein.

Ontdekkingen hebben iets van sprookjes en heldendaden. Zoals het beklimmen van gletsjers, het achternareizen van de narwal of de poging om sneeuw te fotograferen. Wilson Bentley, een boer uit Vermont, was er zijn hele leven mee bezig. ‘Snowflake’ noemden ze hem in Jericho, waar hij geboren werd, woonde en stierf. Zonder te reizen ontdekte hij de geheimen van de sneeuwvlok. Meer dan vijfduizend fotografeerde hij er en legde de basis voor alle volgende boeken over sneeuw.

Iedere ontdekking is een ontmoeting met het vreemde en het andere. In het beste geval is er sprake van wederzijds respect en interesse, van intellectuele verrijking. In het meest voorkomende geval won (wint?) de bezitsdrang. Planten, kostbare mineralen, dieren, mensen werden ontheemd en verscheept, soms gedood, en gereduceerd tot bezienswaardigheid, publiekstrekker of onbetaalde werkkraft.

Verliezen

'If 200 tusks arrived per week at Stanley Pool, or say £260.000 per annum, it would still require twenty-five years to destroy the elephant in the Congo basin.'

☛ H.M. Stanley (1886) *The Congo and the founding of its free state: a study of work and exploration*

ZESHONDERD miljoen jaren geleden koos de octopus evolutionair een andere weg dan wat ooit de mens zou worden. Octopussen ruiken, proeven, redeneren via hun tentakels. Ze kijken via hun huid. Ze hebben drie harten en negen breinen. Ze kunnen dromen en spelen, voelen pijn. Octopussen hebben een ander soort intelligentie dan de onze. Hun wereld is de zeebodem. Toch bestaan er plannen om ze als nieuw soort vee te kweken in octopusstallen op zee. Omdat mensen graag octopussen eten en ze in het wild steeds zeldzamer worden.

De Zweedse arts, plantkundige, zoöloog en geoloog Carl Linnaeus bracht orde in de chaos van het dieren- en plantenrijk. De schimmels zag hij als onbeduidend over het hoofd. Ondertussen is de kip (*Gallus gallus domesticus*) de meest voorkomende vogel op deze planeet. Als afstammeling van de dinosauriërs overleefde die de komeet. Nu leeft ze –

de hanen worden al na de geboorte gedood – opeengepakt in hokken waar de nacht nooit valt.

Westerse filosofen als René Descartes en Francis Bacon onttoverden de levende wereld en reduceerden bomen tot houtproducenten, geologische afzettingen – het erfgoed van de aarde – tot grondstoffen, landen tot voorraadkamers en wingewesten. De kapitalistische handelsgeest deed de rest. Men verkocht het als beschaving en een uiting van hoogstaand intellect.

Achterlaten

‘We do not know the precise upper limit of the earth’s ability to absorb the combination of all kinds of pollution. We do know however that there is an upper limit.’

☛ D. Meadows (1972) *The Limits to growth; a report for the Club of Rome’s project on the predicament of mankind*

AAN de hand van de onderkaak van een mastodont bedacht de Franse natuuronderzoeker Georges Cuvier dat dieren konden uitsterven. De voorbije vijftig jaar stortte het aantal dieren in. Normaal verschijnen er meer soorten dan er verdwijnen. Een krimpende biodiversiteit is een uitzonderingsstoestand. Biologen hebben het over ‘defaunation’. Ontdiering. Wat als dat gepaard gaat met ontmenselijking?

‘Wij zijn oliemensen’, verkondigde het promotieboek van de Belgische petroleumindustrie in de jaren 60. We eten olie, drinken olie, kleden ons met olie, we praten in olietaal. We geven gas, schakelen of zijn eerder een diesel en sinds de ontdekking van bakeliet maken we plastic van

olie. Een onverwoestbaar materiaal waarvan we vooral wegwerpverpakking maken.

Eilanden van plastic dobberen op de oceaan. Glasaaltjes, zeekoeien, papegaaiduikers, albatrossen verwarren de schilfers plastic met plankton; meerkoeten bouwen nesten met plastic resten. Als ze sterven, blijven botten en plastic snippers over.

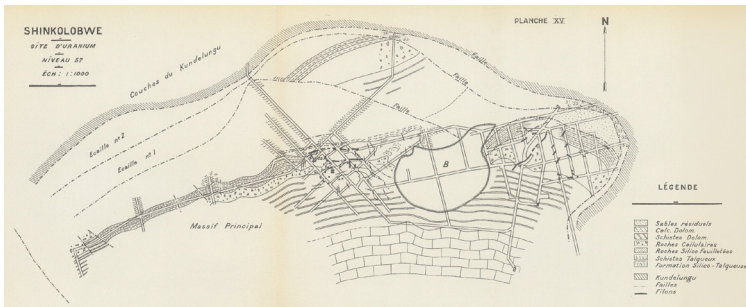
In het slib van het Crawfordmeer in de buurt van Toronto hebben zich zo veel roet, plastic, zware metalen, plutonium opgestapeld dat de bodem werd gekozen als referentiesite van wat men het antropoceen is gaan noemen. Het is een staalkaart van de laag vervuiling waarmee de geïndustrialiseerde mens zijn plaats opeist in het planetair archief.

Dat lemmingen zich soms massaal van kliffen gooien, is een fabeltje dat ontstond door de Disneyfilm *White Wilderness* uit 1958. De lemmingen die zich op beeld in de diepte stortten, werden er in werkelijkheid door de filmploeg afgeduwd. Nog steeds is een lemming synoniem voor een gedachteloze meeloper. Zelf is de lemming slimmer dan dat.

ONVOORZIENE GEVOLGEN FOSSIELEN VAN MORGEN

Manhattan Project (2016)

IN 1913 stelde een ingenieur van het koloniale mijnbedrijf Union Minière (UMHK) in Shinkolobwe in Katanga een 'onzuiverheid in de kopermijn' vast. Hij stuurde vijftien kilogram van het erts voor analyse naar Brussel. Het bleek opmerkelijk zuiver uranium.

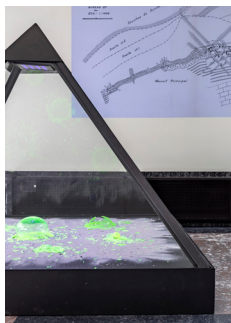
Jacques Thoreau,
*Le gîte d'uranium de
Shinkolobwe-Kasolo
(Katanga), 1933*

BIB.P.003857/1/NG/2/1

Voordat dit radioactief element de brandstof werd van kernwapens en kerncentrales, werd het gebruikt als kleurstof voor glaswerk of als grondstof voor de radiumproductie in Olen.

Shinkolobwe was volgens geologen Jacques Thoreau en Robert Du Trieu de Terdonck, die in opdracht van UMHK deze kaart van de mijn tekenden, een wonder van de natuur. Nergens was zuiverder uranium gevonden.

Het was een wonder met destructieve kracht. Het uranium van Shinkolobwe werd gebruikt voor de atoombombommen die Hiroshima en Nagasaki vernietigden. En bleef ook na de Tweede Wereldoorlog de Amerikaanse kernwapens voeden.

Maarten Vanden Eynde,
Manhattan Project, 2017

Bruikleen van
de kunstenaar

In *Manhattan Project* toont Belgisch kunstenaar Maarten Vanden Eynde (1977) zijn pogingen om met gesmolten uraniumglas de luchtbel te blazen die ontstaat 0,025 seconden na de explosie van een atoombom. Het witte zand op de ondergrond is afkomstig van de White Sands Missile Range waar de eerste test van een atoombom plaatsvond. Door de hitte verschroeide de aarde, smolt zand er tot glas en werd het gebied radioactief besmet.

Strontium 90 is het radioactieve isotoop dat sindsdien in de atmosfeer en aardlagen gevonden wordt. Als markering van het moment in de aardgeschiedenis waarop Homo sapiens zich – tijdelijk - tot Homo *fka* sapiens heeft gekroond.

Zilvermeeuw *Larus
argentatus argentatus*,
Rotterdam, 2021

Bruikleen van het
Natuurhistorisch
Museum Rotterdam

Mondkapmeeuw (2021)

IN de afdeling ‘Dode dieren met een verhaal’ van het Natuurhistorisch Museum van Rotterdam worden dieren tentoongesteld die stierven nadat ze onhandig en noodlottig in aanvaring kwamen met menselijke eigenaardigheden, hobby’s of economisch, essentiële sectoren. De McFlurry-egel stikte in een plastic ijsbeker van McDonald’s. De CERN-marter elektrocuteerde zichzelf in de deeltjesversneller. De Verslikvis, een pantsermeerval,

werd operatief uit de keel van een man verwijderd die hem had ingeslikt voor een weddenschap.

In 2021 – jaar 2 volgens de Covid-tijdrekening - werd de op dat moment nieuwste aanwinst geprepareerd en bijgezet.

De Mondkapmeeuw.

Op nieuwjaarsdag had conservator Erwin Kompanje de vrouwelijke zilvermeeuw dood aangetroffen langs de kant van de weg, haar poot verstrikt in het elastiek van een mondmasker. Hij beschreef het als ‘een dramatisch tijdsbeeld’. Wat de mens beschermde tegen een virus dat van dier op mens was overgesprongen en dat de wereld beheerste zoals ooit de pest, vervuilde na gebruik niet alleen bossen, bermen, oceaan maar bleek ook dodelijk voor andere soorten.

Ambtshalve, en misschien ook wel gemakshalve, worden zilvermeeuwen samen met stadsduiven, bruine ratten, kakkerlakken op de hoop plaagdieren gegoooid. Ze zijn te luid, te driest, te vuil. Ze eisen te opzichtig een plaats op, duiken op waar ze niet gewenst zijn.

Het aanpassingsvermogen dat we van elkaar eisen, desnoods met cursussen en examens, wordt bij deze dieren vervloekt.

‘OM DE VELE LIEFHEBBERS DER BLOEDE- LOZE BEESTJES TE CONTENTEREN’

Jacob Marrel, Portret van
Maria Sibylla Merian,
1679
Kunstmuseum Basel

MEER dan vijftig jaar kweekte Maria Sibylla Merian (1647-1717) rupsen, maden, kevers, kakkerlakken in glazen potten en houten dozen. Ze observeerde ieder stadium nauwkeurig en tekende de insecten samen met de planten waarvan ze aten. Ze was de eerste die zich zo toegewijd bezighield met wat men ‘bloedeloze dieren’ noemde en die de band tussen plant en insect naar waarde schatte.

Rond 1600 had de Engelse arts Thomas Mouffet ontdekt dat vlinders niet uit modder en zonnewarmte ontstonden, zoals men dacht, maar een metamorfose van ei over rups en pop doormaakten. Merian ‘werd gewaar dat alle wormen en rupsen de transformatie, of verandering onderworpen zijn’. Zo schrijft ze zelf in de inleiding van *Der rupsen. Begin, voedzel en wonderbaare verandering*, waarvan hier de Franse vertaling ligt. Het zette haar aan met meer ijver ‘in deze speculatie wat dieper in te gaan’. Haar leven lang zou ze wormen uit de grond peuteren, uitwerpselen van rupsen ontleden en alles wat ze zag minutieus tekenen. Om dat te doen, had je doodstille dieren nodig. Alle insecten die op haar tekeningen over bladeren kruipen of op bloemen rusten waren in werkelijkheid op een naald geprikt.

Merian werd in 1647 in Frankfurt am Main geboren als dochter van Johanna Sibylla Heim en de bekende graveur Matthaus Merian de Oude. Haar vader stierf toen ze drie jaar was en haar moeder hertrouwde met de Nederlandse stillevenschilder Jacob Marrel. Hij leerde zijn stiefdochter schilderen en moedigde – tegen de wil van haar moeder - haar belangstelling voor ‘bloedeloze dieren’ aan.

Na haar huwelijk met de architectuurschilder Johann Andreas Graff in 1665 en de geboorte van haar twee dochters, Johanna Helena en Dorothea Maria, publiceerde ze twee Rupsenboeken in het Duits. 's Nachts had ze de gewoonte buiten rond te lopen en nachtvlinders te vangen. Het is niet bekend wat haar man hiervan dacht. Aanklachten voor hekserij waren nog geen verleden tijd en een dame van stand werd niet geacht eitjes van vliegen open te snijden. Wel is geweten dat ze in 1686 met kinderen en zonder man naar Wieuwerd verhuisde waar de Labadisten een geloofsgemeenschap in gemeenschap van goederen hadden. Vijf jaar later vestigde ze zich in Amsterdam, waar ze een eigen handel opzette in pigmenten, penselen, geprepareerde insecten en dieren op sterk water.

Bekendheid zou ze nog in haar eigen leven verwerven met haar studies van Surinaamse insecten. Twee jaar lang reisde ze met haar jongste dochter Dorothea Maria, en geholpen door inheemse gidsen en dragers, door de bossen van Suriname en schilderde ze alle planten, vlinders, slangen, hagedissen die ze zag. In 1704 verscheen haar zogenaamde meesterwerk, het Surinaamse Insectenboek.

Linde Raedschelders,
Papillote, 2023-2025

Bruikleen van
de kunstenaar

Na een hersenbloeding in 1714 en haar overlijden in 1717 namen haar beide dochters haar werk over. Dorothea Maria voegde eigen waarnemingen en niet gepubliceerde tekeningen toe aan heruitgaven van de Rupsenboeken. 'Om aan de liefhebbers genoeg te geven en te kunnen zeggen dat nu al haar werken compleet zijn.'

Aan de muur in de gang hangen vier foto's van gehavende vlinders in verdroogde bladeren uit de reeks *Papillote* van de Belgische fotograaf Linde Raedschelders (1976). Terwijl Merian het dode tot leven wekt in haar tekeningen, focust Raedschelders op de fragiele schoonheid van gescheurde vlindervleugels en verfrommelde bladeren.

Maria Sibylla Merian,
De Europische insecten:
naauwkeurig onderzocht,
na't leven geschildert, en in
print gebragt door Maria
Sibilla Merian, 1730

BIB.117A004

De reproducties van de brandnetel, de akelei en de paardenbloem komen uit de Nederlandstalige uitgave van *De Europische insecten* uit 1730, waarin haar dochter Dorothea Maria Merian de twee Rupsenboeken bundelde en aanvulde met eigen werk en onuitgegeven werk van Maria Sibylla.

De dagpauwoog die wij herkennen op de tekening van de brandnetel, heet bij Merian 'een kapellen, zeer schoon gekleurd.' Insecten waren naamloos. 'Lichtgroene, vliegende beestjes' noemde ze het insect bovenop de akelei. De vlieg op het blad van de brandnetel was 'een zwarte stinkende vlieg', de vliegen onderaan de pagina heetten 'vlieg'.

De laatste ontwikkelden zich, zo noteerde Merian, uit maden 'gevonden in de drek van de rupsen'.

COLOFON

Alle boeken die (gereproduceerd) getoond worden in deze expo maken deel uit van de collectie van de Universiteitsbibliotheek Gent.

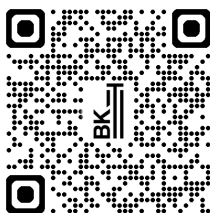
Tine Hens schreef de teksten in deze expogids.

Bruikleengevers:

Tine Hens
Jan De Kinder
Carll Cneut
Linde Raedschelders
Maarten Vanden Eynde
Lola Daels
Sofie Benoot
Natuurhistorisch museum Rotterdam
Koninklijk Museum voor Midden-Afrika

Met hulp en steun van:

Geert Schodts
Jan Schelstraete
Bart Van Camp
Ecoflora
Houthandel Vanderperre
Bram Vandeveire
VANDENHOVE Centrum voor Architectuur en Kunst -
Universiteit Gent
het hele Boekentorenteam

UNIVERSITEIT
GENT

Boekentoren

Rozier 9

9000 Gent

boekentoren.gent/lostandfound